

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ “ERASMUS” ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΑΓΓΛΙΑΣ¹

Η πρακτική άσκηση στην Αγγλία είναι ακόμα
«απομονωμένη» παρόλη την παγκοσμιοποίηση
«υποδομών» και «ροών»;

Dr. Karen Broadhurst²

Μαρία Δημοπούλου-Λαγωνίκα
Hannah Morgan

Περίληψη

Το άρθρο αυτό παρουσιάζει κριτική ανάλυση μιας διμερούς συμφωνίας και ανταλλαγής φοιτητών μεταξύ του Τμήματος Εφαρμοσμένων Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Lancaster και του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) Αθήνας. Έμφαση δίνεται στις δυσκολίες και τα εμπόδια για Ευρωπαϊκές ανταλλαγές που προέρχονται από την οργάνωση της πρακτικής άσκησης και την αξιολόγηση φοιτητών στην Αγγλία και την Ουαλία. Παρουσιάζεται μια λεπτομερής ανάλυση των πρόσφατων αλλαγών στην εκπαίδευση της κοινωνικής εργασίας στην Αγγλία και Ουαλία, που οδήγησαν στην καθιέρωση αναγνωρισμένου πανεπιστημιακού πτυχίου το 2003. Συγ-

Σημείωμα της μεταφράστριας: Το άρθρο αυτό περιλαμβάνει κριτικές σκέψεις σχετικά με την ανταλλαγή φοιτητών μεταξύ Ελλάδας και Αγγλίας με το πρόγραμμα Erasmus, κυρίως από τη σκοπιά της αγγλικής εμπειρίας. Εφόσον όμως πρόκειται για κοινή συνεργασία Αγγλίας-Ελλάδας, στο πλαίσιο της κινητικότητας φοιτητών, γίνεται αναφορά και στην ελληνική πλευρά, χωρίς όμως να αναλύονται ιδιαίτερα οι παράγοντες που τη συνιστούν, καθώς και η θέση που έχει (ή δεν έχει;) μέχρι τώρα το Ελληνικό σύστημα εκπαίδευσης σε σχέση με την παγκοσμιοποίηση. Η καταγραφή αυτής της εμπειρίας θα συνιστούσε ωριστή μελέτη για μελλοντική επεξεργασία.

1. Αγγλικός τίτλος: *Reflection on a Greek/English Exchange in Erasmus' Anniversary Year. Is English Practice Learning still out of Sink with Global "Scapes" and "Flows"?* Οι έννοιες παγκοσμιοποιημένες «υποδομές» (“scapes”) και «ροές» (“flows”), προέρχονται από την εργασία του John Urry (1998, 2000, 2001). Ο Urry περιγράφει τις «ροές» ως την κίνηση ανθρώπων, πληροφοριών, ιδεών και αναπαραστάσεων οι οποίες «ρέουν» διαμέσου διαφόρων (παγκοσμιοποιημένων) «υποδομών», που είναι δικτυωμένες στις κοινωνίες (Urry, 1998: 2). Ο Urry περιγράφει τις κύριες παγκοσμιοποιημένες «υποδομές» ως α) τα θαλάσσια, αεροπορικά, οδικά και σιδηροδρομικά συστήματα, β) τη μεταφορά πληροφοριών μέσω ταχυδρομείου, συρμάτων, καλωδίων και τηλεόρασης, καθώς και τις ηλεκτρονικά αναμεταδιδόμενες εικόνες και γ) τα μικρο-κύματα των κινητών τηλεφώνων (Urry, 1998).
2. Dr Karen Broadhurst (Ph.D): Λέκτορας Εφαρμοσμένων Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο του Lancaster, Βρετανία
Μαρία Δημοπούλου- Λαγωνίκα : Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας Τ.Ε.Ι. Αθήνας
Hannah Morgan : Λέκτορας Εφαρμοσμένων Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο του Lancaster, Βρετανία

χρόνως, σκιαγραφούνται οι βιογραφίες τεσσάρων φοιτητών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα ανταλλαγών Erasmus το 2005 και το 2006, επισημαίνοντας την ευρύτητα απόψεων και την επιθυμία τους για συμμετοχή στο πρόγραμμα. Επισημαίνουμε το γεγονός ότι η εμπλοκή των συμμετεχόντων στις παγκοσμιοποιημένες «υποδομές» και «ροές», τους βοήθησε να κάνουν μια εύκολη μετάβαση από την πατρίδα τους στη χώρα υποδοχής, να διατηρήσουν δίκτυα επικοινωνίας, να προσλάβουν νέες ιδέες και να εμπλακούν στη διαδικασία μάθησης πέρα από εθνικά σύνορα. Το κεντρικό επιχείρημα αυτού του άρθρου είναι ότι παρά την αυξανόμενη βιβλιογραφία, σχετικά με την «παγκοσμιοποίηση» (Hokenstad & Midgley, 1997, Healy, 2001, Penna, 2005, Lyons, 2006) και τις νέες κοινωνιολογικές απόψεις, που έρχονται σε αντίθεση με τις αποδεκτές έννοιες της «κοινωνίας» και του «έθνους-κράτους» (Urry, 2000, Beck & Sznaider, 2006), η αγγλική εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία εξακολουθεί να διατηρεί ένα ξεχωριστό «εθνικό-τοπικό» «χρώμα». Σε αντίθεση με τα ανωτέρω και σύμφωνα με τις εμπειρίες των φοιτητών μας, βρίσκουμε ότι οι προσωπικές τους βιογραφίες, οι ταυτότητες και οι επαγγελματικές τους επιδιώξεις απαιτούν να γίνουμε περισσότερο «κοσμοπολιτικοί» και να υπολογίζουμε περισσότερο στη «διεθνοποίηση των προϊόντων μας» (Beck & Sznaider, 2006).

Εισαγωγή

Το Πρόγραμμα “Erasmus” είναι μια από τις ευδιάκριτες δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατά διάφορους τρόπους εμπεριέχει τους σκοπούς και τους στόχους της. Το πρόγραμμα αυτό, το οποίο γιορτάζει την εικοστή του επέτειο το 2007, επιδιώκει να ενθαρρύνει τη διάδοση ιδεών, την κινητικότητα καθηγητών και φοιτητών σε χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την ανάπτυξη αμοιβαίων εκπαιδευτικών υποχρεώσεων και ανταλλαγών στην Ευρώπη. Το άρθρο αυτό παρουσιάζει κριτική ανάλυση μιας διμερούς συμφωνίας και ανταλλαγής φοιτητών μεταξύ του Τμήματος Εφαρμοσμένων Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Lancaster και του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Α.Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Αθήνας (Α.Τ.Ε.Ι.). Επικεντρώνεται στην ανταλλαγή εμπειριών μάθησης από την πρακτική άσκηση στο πλαίσιο των νέων προπτυχιακών και μεταπτυχιακών προγραμμάτων στην κοινωνική εργασία, τα οποία ξεκίνησαν στο Πανεπιστήμιο του Lancaster (Αγγλία) από το 2003³. Με αυτή την οπτική μελετάται ο βαθμός που το αναθεωρημένο πρόγραμμα σπουδών και τα εκπαιδευτικά του πλαίσια διευκολύνουν ή παρεμποδίζουν τις Ευρωπαϊκές ανταλλαγές. Το κεντρικό επιχείρημα αυτού του άρθρου είναι ότι η εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία στην Αγγλία, παρά την αυξανόμενη βιβλιογραφία για την «παγκοσμιοποίηση» (Hokenstad and Midgley, 1997, Healy 2001, Penna, 2005, Lyons, 2006) και τις νέες κοινωνιολογικές αναφορές, που διαφοροποιούνται από τις κατεστημένες έννοιες της «κοινωνίας» και του «έθνους-κράτους» (Urry, 2000, Beck and Sznaider, 2006), εξακολουθεί να εμπεριέχει ξεκάθαρα τοπικά (ή εθνικά) χαρακτηριστικά, τα οποία σχετίζονται με το εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα των κυβερνήσεων του Εργατικού Κόμματος. Από την εμπειρία κινητικότητας των φοιτητών μας με το πρόγραμμα Erasmus και σε αντίθεση με τα ανωτέρω, συνάγουμε ότι οι προσωπικές βιογραφίες, οι ταυτότητες και οι επαγγελματικές τους επιδιώξεις επιζητούν να γίνουμε περισ-

3. Πριν από το 2003 οι φοιτητές μπορούσαν να ολοκληρώσουν ένα διετές προπτυχιακό πρόγραμμα και να πάρουν δίπλωμα (diploma) ως αναγνωρισμένοι κοινωνικοί λειτουργοί. Από το 2003 το πανεπιστημιακό πτυχίο έγινε υποχρεωτικό.

σότερο «κοσμοπολίτικο»⁴, προάγοντας περαιτέρω τη «διεθνοποίηση» των προϊόντων μας (Beck & Sznaider, 2006).

Στο κείμενο αυτό γίνεται μια αρχική αναφορά των κύριων συντελεστών αλλαγής, που κατέληξαν το 2003 στην ανάδειξη αναγνωρισμένου από το κράτος πανεπιστημιακού πτυχίου κοινωνικής εργασίας στην Αγγλία και Ουαλία. Εντοπίζονται οι βασικές αλλαγές στην εκπαίδευση της κοινωνικής εργασίας σε σχέση με τις καθορισμένες εθνικές επιλογές των Εργατικών Κυβερνήσεων για αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα. Με βάση τις έννοιες του Urry (2000), που αναφέρονται στις σύγχρονες παγκοσμιοποιημένες «υποδομές» και «ροές», διατυπώνεται το ερώτημα, εάν η εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία στην Αγγλία και την Ουαλία εξακολουθεί να είναι απομονωμένη, παρά το αυξανόμενο «κοσμοπολίτικο» κοινωνικό πλαίσιο. Για να υποστηρίξουμε τις απόψεις μας, αναλύουμε τις αντιδράσεις και εμπειρίες των φοιτητών μας στο πρόγραμμα ανταλλαγής Erasmus μεταξύ του Τ.Ε.Ι. Αθήνας και του Πανεπιστημίου του Lancaster. Με βάση τις βιογραφίες τεσσάρων φοιτητών, που συμμετείχαν στο πρόγραμμα Erasmus κατά τα έτη 2004 και 2005, διευκρινίζουμε πως οι ταυτότητες, εμπειρίες και επιδιώξεις των φοιτητών υπερβαίνουν τα τοπικά και εθνικά τους όρια. Σκιαγραφούμε το προφίλ του Joseph⁵, «εκ προθέσεως νομάδα» (*purposeful nomad*), της Caroline, «της δι-εθνικής ακαδημαϊκής» (*bi-national academic*), του Κωνσταντίνου, «του διεθνών πελάτη» (*international customer*) και της Ελένης «αρχέτυπης τουρίστριας» (*archetypal tourist*).

Επίσης, σ' αυτό το κείμενο διατυπώνεται το ερώτημα: κατά πόσο υπάρχουν εγγενείς δυσκολίες για ευρωπαϊκές και διεθνείς συνεργασίες στον τομέα της εκπαίδευσης, όπως το πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών Erasmus; Κατ' επέκταση πόσο δυνατή είναι η εναρμόνιση σπουδών σε ευρωπαϊκό επίπεδο γενικά; Από την εμπειρία συνεργασίας Αγγλίας – Ελλάδας στον τομέα αυτό αναφέρονται ποικίλα ερωτήματα, όσον αφορά στις δυνατότητες εναρμόνισης των προγραμμάτων σπουδών στην κοινωνική εργασία των δύο αυτών χωρών, αλλά και προβληματισμός σχετικά με την Ευρωπαϊκή εναρμόνιση στα προγράμματα σπουδών (Labonté –Roset, Ch., 2005, Campanini, A. – Frost, E., 2004).

Ιδιαίτερα οι Bradley και Harris αναφέρουν: «η κοινωνική εργασία (στη Βρετανία) παρά την υιοθέτηση αντι-εθνοκεντρισμού, παραμένει σε βασικά σημεία ασυνήθιστα απομονωμένη (1993: 55)». Σ' αυτή την κριτική μελέτη συμφωνούμε με τους Bradley και Harris, εντοπίζοντας αντίφαση μεταξύ της επίσημης κατεύθυνσης της εκπαίδευσης στην κοινωνική εργασία, της σημαντικής βιβλιογραφίας σχετικά με τις παγκόσμιες μεταλλάξεις (διαφοροποιήσεις) και τον «κοσμοπολίτικο αέρα» των φοιτητών μας (Beck & Sznaider, 2006).

Το παρελθόν: Νέα πτυχία και νέοι παγκόσμιοι σχηματισμοί

Κατά το έτος 2003 κατοχυρώθηκε το αναγνωρισμένο πανεπιστημιακό πτυχίο στην Αγγλία και την Ουαλία. Το έτος αυτό θεωρείται σημαντικό ορόσημο στην τροποποίηση της εκπαίδευσης στην κοινωνική εργασία στη Βρετανία, λαμβάνοντας υπόψη τον κεντρικό ρόλο των εκπαιδευτι-

4. "Cosmopolitanism": κοσμοπολιτικός προέρχεται από ελληνική ρίζα. Στο κείμενο αυτό γίνεται αναφορά στους όρους «κοσμοπολιτικός» ή «κοσμοπολίτικος αέρας», οι οποίοι προέρχονται από την εργασία των Beck & Sznaider (2006). Όταν αναφέρουμε ότι οι φοιτητές μας έχουν «κοσμοπολίτικο αέρα», εννοούμε ότι δείχνουν διάθεση για ταξίδια, επιθυμία να αποδεχτούν ιδέες πέρα από τα σύνορα του έθνους-κράτους καθώς και επιθυμία συμμετοχής τους σε ευκαιρίες που προσφέρονται από την παγκοσμιοποίηση.

5. Τα ονόματα των φοιτητών και κάποιες βιογραφικές λεπτομέρειες έχουν αλλάξει για να τηρηθεί το απόρρητο.

κών ιδρυμάτων ανωτάτης εκπαίδευσης στην απονομή νέων πτυχίων. Όπως η Jacqui Smith, τότε Υπουργός Εσωτερικών, ανακοίνωσε:

«Δεν πρόκειται για μια ασήμαντη (επιφανειακή) τροποποίηση της εκπαίδευσης στην κοινωνική εργασία. Είναι μια θεμελιώδης αλλαγή στις προσδοκίες όσων παρέχουν εκπαίδευση και όσων τη δέχονται.»(Department of Health (DoH), 2002, p.ii).

Πολλά γεγονότα προηγήθηκαν αυτής της αλλαγής. Τα τέλη του 1990 σηματοδότησαν μια αυξανόμενη πολιτική και ηθική δυσaráεσκεια, που αφορούσε την αποτυχία των δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών και το ρόλο της κοινωνικής εργασίας σ' αυτή. Για παράδειγμα, ένας αριθμός σοβαρών σκανδάλων που ανέδειξαν τα Μ.Μ.Ε., σχετικά με τις ακατάλληλες συνθήκες φροντίδας των παιδιών (Utting, 1997), είχε ως αποτέλεσμα τη ριζική επανεξέταση του συστήματος δημόσιας φροντίδας και των στελεχών του.

Σύμφωνα με τις νέες προδιαγραφές στα πλαίσια του εκσυγχρονιστικού προγράμματος του Νέου Εργατικού Κόμματος, εκδηλώθηκε ενδιαφέρον για τη διαμόρφωση κριτηρίων, που θα διασφάλιζαν αποτελεσματικότητα και υπευθυνότητα στην παροχή υπηρεσιών στις δημόσιες οργανώσεις (Garrett, 2004, Preston-Shoot, 2004). Ένα προπτυχιακό και μεταπτυχιακό πρόγραμμα στην κοινωνική εργασία θεωρήθηκε ότι διασφάλιζε τη ζητούμενη εγκυρότητα (υπευθυνότητα) από όλους τους ενδιαφερομένους, συμπεριλαμβανομένων των χρηστών των υπηρεσιών και των φορολογούμενων πολιτών. Εξαγγέλθηκαν λοιπόν αλλαγές στην εκπαίδευση της κοινωνικής εργασίας, εναρμονισμένες με τις αξίες και το περιεχόμενο του εκσυγχρονιστικού προγράμματος του Νεοεργατικού Κόμματος: διασφάλιση δηλαδή της καλύτερης δυνατής ισορροπίας μεταξύ κόστους και ποιότητας (Barnes, 2000). Οι απόφοιτοι κοινωνικής εργασίας με αναγνωρισμένα πανεπιστημιακά πτυχία θα εκπαιδεύονταν να χρησιμοποιούν με ευελιξία «τα καλύτερα δυνατά στοιχεία» για την αποτελεσματική κάλυψη των αναγκών των χρηστών των υπηρεσιών (Smith, 2004).

Στο πρόγραμμα εκσυγχρονισμού των κυβερνήσεων του Εργατικού Κόμματος, θεμελιώδους σημασίας υπήρξε η μέτρηση της αποτελεσματικότητας στην εφαρμογή προγραμμάτων, η οποία γίνεται έκδηλη με συγκεκριμένους στόχους και κριτήρια που κάνουν διαφανείς τις τυχόν αποκλίσεις από ποιοτικά πρότυπα. Παρά την εκτεταμένη κριτική για τη βασισμένη σε αξιολογικά κριτήρια εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία (Lymbery et al., 2000), με το νόμο 2003, η αξιολόγηση της πρακτικής άσκησης εξακολουθεί να είναι οργανωμένη γύρω από βασικές ικανότητες των φοιτητών, με τις υποκατηγορίες τους, που κατατέμνουν την πρακτική άσκηση σε μετρήσιμα κριτήρια. Η καθιέρωση και θεσμοθέτηση ενός εθνικού φορέα, του Γενικού Συμβουλίου Κοινωνικής Φροντίδας⁶ (Γ.Σ.Κ.Φ.-GSSC), στοχεύει επίσης να επαυξήσει την υπευθυνότητα, παίζοντας πρωταρχικό ρόλο στην εγγραφή, στο διακανονισμό και στην επιθεώρηση της νέας εργατικής δύναμης. Από την ηλεκτρονική διεύθυνση του Γ.Σ.Κ.Φ. το ακόλουθο κομμάτι είναι διευκρινιστικό:

«Η διαφύλαξη του τίτλου και η εγγραφή (στο Γ.Σ.Κ.Φ.) θα διασφαλίσουν ότι οι εργαζόμενοι

6. General Social Care Council (G.S.C.C.): είναι ο εθνικός οργανωτικός φορέας για την κοινωνική εργασία στην Αγγλία. Μετά την αποφοίτηση οι προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί απόφοιτοι πρέπει να εγγραφούν στο φορέα αυτό για να έχουν δικαίωμα εργασίας στην Αγγλία και την Ουαλία. Παρόμοια συμβούλια υπάρχουν στη Σκωτία (Συμβούλιο Κοινωνικών Υπηρεσιών Σκωτίας), στην Ουαλία (Συμβούλιο Φροντίδας για την Ουαλία) και στη Βόρεια Ιρλανδία (Συμβούλιο Κοινωνικής Φροντίδας Βόρειας Ιρλανδίας).

στην κοινωνική φροντίδα θα ανταποκριθούν σε αυστηρές προδιαγραφές, οι οποίες θα τους υποχρεώνουν να λογοδοτούν για τη συμπεριφορά τους, σύμφωνα με τους κώδικες της πρακτικής άσκησης⁷». Οι νέες ρυθμίσεις για την κοινωνική εργασία στόχευαν να βελτιώσουν το επίπεδο τυχόν επαγγελματικής αποτυχίας για επιλογή και διατήρηση προσωπικού. Το 2003 θεσπίστηκε χορήγηση υποτροφιών για διευκόλυνση της πρόσβασης στην εκπαίδευση και προσέλκυση μεγαλύτερου αριθμού υποψηφίων φοιτητών για το επάγγελμα. Οι αλλαγές στην εκπαίδευση της κοινωνικής εργασίας είχαν ως αποτέλεσμα επίσης να καταλάβει η πρακτική άσκηση κεντρική θέση. Ως ανταπόκριση στις επιφυλάξεις των εργοδοτών ότι οι νέοι απόφοιτοι (κοινωνικοί λειτουργοί) δεν ήταν επαρκώς εφοδιασμένοι για πρακτικές εφαρμογές, οι προδιαγραφές των νέων πτυχίων, μετά το 2003, περιλάμβαναν αύξηση της υποχρεωτικής πρακτικής άσκησης από 130 ημέρες σε 200. Επιπλέον, οι φοιτητές τώρα πρέπει να τοποθετούνται σε εγκεκριμένα από το Νόμο κέντρα πρακτικής άσκησης, να εμπλέκονται σε νομικές διαδικασίες και να ολοκληρώνουν την πρακτική τους αφού έχουν αποκτήσει εμπειρία εργασίας με δύο εντελώς διαφορετικές ομάδες χρηστών των υπηρεσιών (Υπουργείο Υγείας, 2002).

Παρόλο που κάποιοι σχολιαστές υποστήριξαν ότι οι μεταρρυθμίσεις που έγιναν από το 2003 συνιστούν ένα επανασχεδιασμό των «οργανωτικών και εκπαιδευτικών χαρτών» για την εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία (Preston-Shoot, 2004), έχουμε τη γνώμη ότι οποιαδήποτε επαναδιατύπωση εξακολουθεί να παραπέμπει στη γνωστή εθνική ατζέντα των Νεο-Εργατικών. Δηλαδή δε λαμβάνει υπόψη τις δυναμικές αλλαγές στο *κοινωνικό περιεχόμενο*, που καταγράφονται στη βιβλιογραφία και περιγράφονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο ως «παγκοσμιοποίηση» ή ως «διεθνικοποίηση». Παρόλο που οι οδηγίες του Υπουργείου Υγείας (2002) αναφέρονται σε ένα προοδευτικά πολύπλοκο κοινωνικό πλαίσιο για την πρακτική άσκηση, λίγες είναι οι διευκρινίσεις που παρέχονται σχετικά με το περιεχόμενο αυτής της πολυπλοκότητας. Βεβαίως, υπάρχει περιορισμένη αναφορά σε κοινωνικά θέματα και σε αλλαγές που προέρχονται από τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης.

Ένα σημαντικό τμήμα από τη βιβλιογραφία της κοινωνικής εργασίας που αφορά στους καθηγητές, φοιτητές και κοινωνικούς λειτουργούς αναφέρεται στην παγκοσμιοποίηση (Burgess and Taylor, 2005; Dominelli 2006, Rotabi et al, 2007). Η ευρύτερη κοινωνιολογική βιβλιογραφία των τελευταίων ετών περιλαμβάνει νέες σχολές σκέψης που ασχολούνται με την «κινητικότητα» (Urry, 2000), τον «κοσμοπολιτισμό» (cosmopolitanism) (Beck, 2002, Beck & Sznaider, 2006), τον «εξευρωπαϊσμό» (Europeanisation) (Delanty & Rumford, 2005) και τη «διεθνοποίηση» (transnationalism) (King, 2005). Παρόλο που αυτά τα νέα βιβλιογραφικά κείμενα χαρακτηρίζονται από διαφορετικούς και συχνά συγκρουόμενους τρόπους σκέψης για τους παγκόσμιους μετασχηματισμούς, κοινό σημείο αναφοράς τους είναι η διατύπωση μεθοδολογίας και λεξιλογίου για θεωρία και πράξη, που αφορούν στις νέες παγκοσμιοποιημένες κοινωνικές συνθήκες. Ο σχολιασμός από τους Beck και Sznaider ότι οι «οι κοινωνικές επιστήμες χρειάζεται να είναι έτοιμες να τροποποιήσουν τις δικές τους θέσεις και τον εννοιολογικό τους εξοπλισμό», είναι απόλυτα ευσταθής σε σχέση με το περιεχόμενο αυτών των διαφορετικών αλλά και επικαλυπτόμενων σχολών σκέψης (2006:2).

Παρά τη σχετική αυξανόμενη βιβλιογραφία, παρατηρείται μια εκπληκτικά περιορισμένη μεταφορά ιδεών από τις ευρέως αποδεκτές βιβλιογραφικές πηγές και υποδομές, στην υποστήρι-

7. <http://www.gsc.org.uk/Home/>

ξη της εννοιολογικής και πρακτικής οργάνωσης των νέων πτυχίων κοινωνικής εργασίας. Αυτό συμβαίνει παρόλο που ο Βρετανικός Σύνδεσμος Κοινωνικής Εργασίας έχει υιοθετήσει τον ορισμό της κοινωνικής εργασίας που έχει διατυπωθεί από τη Διεθνή Συνομοσπονδία Κοινωνικής Εργασίας⁸. Το Γενικό Συμβούλιο Κοινωνικής Φροντίδας έχει ένα «τμήμα διεθνών αναγνωρίσεων» που μεριμνά για την εγγραφή των «αλλοδαπών κοινωνικών λειτουργών», αλλά παραμένει σιωπηλό για το θέμα των διεθνών ανταλλαγών στην εκπαίδευση. Στην ηλεκτρονική διεύθυνση του Γ.Ε.Κ.Φ. δεν παρέχονται επίσης κατευθύνσεις ούτε γίνεται αναφορά σε τοποθετήσεις πρακτικής άσκησης του εξωτερικού, ούτε για το πρόγραμμα ανταλλαγών Erasmus.

Για πολλά χρόνια υπήρχε έλλειψη θέσεων σε οργανώσεις για την πρακτική άσκηση φοιτητών. Στα πλαίσια όμως του Νόμου 2003 σε σχέση με τα νέα πτυχία, πολλές πρωτοβουλίες έλαβαν χώρα με σκοπό την αύξηση των θέσεων πρακτικής άσκησης. Δημιουργήθηκε μια επιτροπή για την Εκπαίδευση στην Πρακτική Άσκηση (Practice Learning Task Force) με σκοπό την αύξηση της ποσότητας και βελτίωση της ποιότητας και ποικιλίας των ευκαιριών μάθησης για τους φοιτητές κοινωνικής εργασίας. Θεσμοθετήθηκαν επίσης αυξήσεις στη χρηματοδότηση για την πρακτική άσκηση, ενώ παράλληλα απλοποιήθηκαν οι κανονισμοί χρηματοδότησης (Υπουργείο Υγείας, 2003). Εντούτοις, στην ιστοσελίδα του Εθνικού Οργανισμού για την πρακτική άσκηση (www.practicelearning.org.uk), βασική πηγή για όσους ενδιαφέρονται να βρουν στοιχεία, δεν υπάρχουν αναφορές σε θέματα διεθνών ανταλλαγών. Τοποθετήσεις φοιτητών στο εξωτερικό δεν περιλαμβάνονται στις νέες πρωτοβουλίες για επέκταση και βελτίωση των ευκαιριών μάθησης.

Αν και λίγοι θα αμφισβητούσαν ότι τα πανεπιστήμια είναι οι κύριοι φορείς εκπαίδευσης για πρακτική άσκηση σε τοπικό επίπεδο, αυτή η ιδιαίτερα τοπική/ εθνική οργανωτική υποδομή για την εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία φαίνεται πλέον να είναι «ξεπερασμένη», σύμφωνα με αυτό που πολλοί σχολιαστές ονόμασαν «παγκόσμιες διαφοροποιήσεις (ή μεταλλάξεις)» στο σύγχρονο έθνος-κράτος (Urry, 2000, Beck & Sznaider, 2006). Εάν μελετήσουμε την ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), βρίσκουμε ότι η διευκόλυνση και προαγωγή της κινητικότητας αποτελεί τη βασική της προτεραιότητα. Ένα επαναλαμβανόμενο θέμα στο έργο των διαφόρων θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. είναι η δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής αγοράς εργασίας, ανοικτής σε όλους. Αυτό προϋποθέτει την απομάκρυνση εμποδίων και την προαγωγή πολιτικών που διευκολύνουν σε μεγαλύτερο βαθμό την κινητικότητα εργασίας. Επιπλέον, η διακήρυξη της Bologna επιδιώκει να δημιουργήσει μια Ευρωπαϊκή Ανώτατη Εκπαίδευση, με βασικές κοινές προδιαγραφές μέχρι το 2010, δίνοντας έμφαση στην κινητικότητα των φοιτητών.

Έτσι, από τη σύντομη ανάλυσή μας για την αγγλική πρακτική άσκηση και από τα επίσημα έγγραφα εθνικής οδηγίας προκύπτει ότι η εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία βασίζεται σε μια μεθοδολογία, που συνδέεται κυρίως με εθνικά συμφέροντα, κυρωμένα από την εκσυγχρονιστική ατζέντα του Νέου Εργατικού Κόμματος. Ο περιορισμός, τον οποίο οι Beck και Sznaider (2006:2) όρισαν ως «μεθοδολογικό εθνικισμό», είναι αναμφισβήτητο η ξεπερασμένη μορφή της εκπαίδευσης στην κοινωνική εργασία σε σχέση με τις παγκόσμιες αλλαγές στο κοινωνικό περιεχόμενο. Η διαπίστωση αυτή είναι καλά τεκμηριωμένη σε πολλές ιστοσελίδες επαγγελματικού περιεχομένου, καθώς και στη βιβλιογραφία. Για διευκρίνιση αναλύεται η έννοια του Urry (2000) σχετικά με τις «υποδομές» και τις «ροές»:

8. International Federation of Social Work (I.F.S.W.)

Ο Urry περιγράφει τις «υποδομές» ως τα δίκτυα των: «μηχανών, τεχνολογιών, οργανισμών, κειμένων και ανθρώπων, που συνθέτουν διάφορους αλληλοσυνδεόμενους κόμβους (ή κομβικά σημεία), μέσω των οποίων οι «ροές» επαναπροσδιορίζονται. Αυτές οι «υποδομές» επαναδιατυπώνουν τις διαστάσεις χρόνου και διαστήματος» (2000: 35).

Όπως φαίνεται από το παραπάνω απόσπασμα, οι «ροές» ως αλληλοεξαρτώμενες και επικαλυπτόμενες από τις «υποδομές» αποτελούνται από: «ανθρώπους, αναπαραστάσεις, πληροφορίες, χρήματα και απορρίμματα (απόβλητα), που κινούνται εντός και διαμέσου των εθνικών συνόρων και τα οποία η κάθε κοινωνία χωριστά συνήθως δε μπορεί ή δεν θέλει να ελέγχει άμεσα» (2000: 36).

Και οι δύο αυτές έννοιες σε αλληλοσυσχέτιση περιγράφουν μια επαναδιατύπωση της κοινωνικής τάξης. Προτείνουν ότι οι νέες τεχνολογίες και οι τύποι αλληλοσύνδεσής τους απαιτούν σοβαρή επανεξέταση των καθιερωμένων τρόπων αντίληψης του κοινωνικού κόσμου.

Οι νέες «υποδομές» και «ροές» παρέχουν το κοινωνικό πλαίσιο, που χαρακτηρίζεται από αυξημένες ευκαιρίες για ταξίδια, για αγορά ποικίλων καταναλωτικών αγαθών και για τη διεθνικοποίηση του τρόπου ζωής, των πολιτιστικών προϊόντων και των κοινωνικών πρακτικών. Τα άτομα και οι ταυτότητες διαπερνούν τα εθνικά σύνορα, όπως για παράδειγμα οι παγκόσμιες διασημότητες (Brangelina). Ενώ οι παγκοσμιοποιημένες «υποδομές» και «ροές» παρέχουν νέες ευκαιρίες, επιφυλάσσουν επίσης και νέους κινδύνους. Για παράδειγμα, παρουσιάζονται νέα ή επαναπροσδιορισμένα διεθνή προβλήματα παιδικής εκμετάλλευσης, παράνομης διακίνησης ανθρώπων (trafficking), δουλείας και διεθνούς «τρόμου». Όλα αυτά διευκολύνονται από νέους τύπους ηλεκτρονικής διασύνδεσης δικτύων, σχέσεων και μετακινήσεων. Όπως αναφέρει ο Urry σχετικά με τις παγκοσμιοποιημένες «υποδομές» και «δομές»: και οι δύο αυτές μορφές τρέχουσας κοινωνικής οργάνωσης «διαμορφώνουν τους ανθρώπους του τέλους του εικοστού αιώνα... (δημιουργούν) νέες ευκαιρίες και επιθυμίες καθώς και νέους κινδύνους» (2000:36).

Στο πλαίσιο μιας σημαντικά μεταβαλλόμενης παγκόσμιας τάξης, είναι σημαντικό να αναζητήσουμε τις πιθανότητες για διεύρυνση του ορίζοντα της πρακτικής άσκησης στην κοινωνική εργασία. Στα επόμενα κεφάλαια αναφερόμαστε στο πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών Erasmus στην Αθήνα και το Lancaster καθώς και στην ανταπόκριση των φοιτητών μας.

Περιεχόμενο: συμμετέχοντες και διαδικασίες στην Αθήνα και το Lancaster

Οι καθηγητές κοινωνικής εργασίας στο Τ.Ε.Ι. Αθήνας αναφέρουν ότι αρκετοί φοιτητές τους επιθυμούν ιδιαίτερα να ταξιδέψουν στο εξωτερικό και να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα ανταλλαγών Erasmus. Δέχονται πολύ ευχάριστα αλλά και με κάποιες αναστολές ανασφάλειας τους εισερχόμενους φοιτητές Erasmus, ενώ αποδέχονται πλήρως τους λίγους αλλοδαπούς φοιτητές (Αλβανούς, Κούρδους, Ρώσους, Αφρικανούς κλπ.), που φοιτούν σε μόνιμη βάση στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας. Σχετικά δε, με τη γενική στάση των Ελλήνων προς τους εισερχόμενους πρόσφυγες και οικονομικούς μετανάστες, θα μπορούσε να περιγραφεί ως αμφιλεγόμενη: από προκατειλημμένη, μέχρι ανεκτική ή/ και αδιάφορη (Τσιάκαλος Γ., 1999, Κωνσταντοπούλου Χρ., Μ. Μαράτου-Αλιμπράντη κ.ά., 2000). Εντούτοις, η πραγματικότητα είναι ότι η παρουσία πολλαπλών εθνικοτήτων στην Αθήνα καθώς και η γεωγραφική της θέση, της προσδίδουν ένα κοσμοπολίτικο χαρακτήρα. Η Αθήνα είναι μια σύγχρονη διεθνής, πολύ-εθνική, πολυπολιτισμική πόλη.

Όσον αφορά στην εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία, το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Αθήνας έχει ξεκινήσει την ανταλλαγή φοιτητών με το πρόγραμμα Erasmus εδώ και είκο-

σι χρόνια, διατηρώντας συνεργασία με περίπου 18-24 εταίρους σε εκπαιδευτικά ιδρύματα χωρών της Ε.Ε. Οι ανταλλαγές φοιτητών με το πρόγραμμα Erasmus του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας αποτελούν πλέον ένα ζωντανό και σημαντικό κομμάτι της εκπαίδευσης του Τ.Ε.Ι. Αθήνας. Κάθε χρόνο ενδιαφέρονται αρκετοί φοιτητές να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα ανταλλαγής Erasmus. Επιπλέον, το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας με τα υποχρεωτικά τέσσερα χρόνια εκπαίδευσης, από τα οποία τέσσερα εξάμηνα είναι Εργαστηριακής Πρακτικής Άσκησης- παράλληλα με τα θεωρητικά μαθήματα- και ένα επιπλέον εξάμηνο αμιγούς Πρακτικής Άσκησης παρέχει στον Έλληνα φοιτητή σημαντικές και ποικιλόμορφες εμπειρίες για εφαρμογές στην πράξη. Ως εκ τούτου, στις τοποθετήσεις των φοιτητών με το πρόγραμμα Erasmus για τους τρεις από τους έξι τελευταίους μήνες της πρακτικής τους άσκησης, υπάρχει η δυνατότητα για ευελιξία σχετικά με την επιλογή του αντικειμένου της πρακτικής αλλά και τις δυνατότητες εφαρμογής του. Οι Έλληνες φοιτητές Erasmus τοποθετούνται συνήθως σε πολυπολιτισμικές οργανώσεις χωρών της Ε.Ε., αλλά και σε ποικίλες άλλες οργανώσεις, αν γνωρίζουν καλά τη γλώσσα των χωρών υποδοχής, με απαιτήσεις απόδοσης όμως όχι ιδιαίτερα αυστηρές. Εφόσον ήδη έχουν καλύψει το μεγαλύτερο ποσοστό των ακαδημαϊκών προϋποθέσεων για «μάθηση μέσα από την πράξη» στα προηγούμενα εξάμηνα, η τρίμηνη εμπειρία τους στο εξωτερικό έχει πλέον ευρύτερους στόχους: ικανότητα προσαρμογής και εργασίας σε ευρωπαϊκό χώρο, εμπειρίες ζωής σε ένα διαφορετικό πολιτισμό από αυτόν που γεννήθηκε και σπουδάζει ο φοιτητής, διεργασία αυτοεπίγνωσης και προσωπικών αντιδράσεων σε πολυπολιτισμικές καταστάσεις, ικανότητα διεύρυνσης προσωπικών ορίων, κριτική αντίληψη του εαυτού και των «άλλων».

Οι αντιδράσεις τους εξατομικεύονται, αποτελούν προσωπική εμπειρία ζωής και δεν εμπίπτουν σε άκαμπτα κριτήρια αξιολόγησης από μέρους του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας. Το Τμήμα, βασισόμενο στην επαγγελματική ικανότητα και εμπειρία του εκάστοτε υπευθύνου της κοινωνικής οργάνωσης, στη χώρα της Ε.Ε. όπου ασκείται ο φοιτητής, του αναθέτει να διεξάγει μια εξατομικευμένη αξιολόγηση του φοιτητή με βάση τα ακόλουθα επτά γενικά κριτήρια: πρωτοβουλία, υπευθυνότητα, ικανότητα συνεργασίας, επιμέλεια-ζήλος, τήρηση ωραρίου, ποιοτική απόδοση, ποσοτική απόδοση. Βάσει των κριτηρίων αυτών, η απόδοση του φοιτητή αξιολογείται ως άριστη, πολύ καλή, καλή, ικανοποιητική, ανεπαρκής. Παράλληλα, ο υπεύθυνος πρακτικής στη χώρα της Ε.Ε. λαμβάνει υπόψη του το Βιβλίο Πρακτικής Άσκησης του Τ/Ε/Ι/ Αθήνας, στο οποίο ο φοιτητής καταγράφει καθημερινά τις επαγγελματικές του εμπειρίες και δραστηριότητες στην Οργάνωση. Η ευελιξία των απαιτήσεων αλλά και των εργαλείων αξιολόγησης του ελληνικού συστήματος το κάνουν ιδιαίτερα προσαρμόσιμο στις οργανώσεις των ευρωπαϊκών χωρών, όπου οι Έλληνες φοιτητές πραγματοποιούν την τρίμηνη πρακτική τους άσκηση. Τα αναφερόμενα επτά κριτήρια, βάσει των οποίων οργανώνεται η αξιολόγηση του φοιτητή, βρίσκουν εύκολη απήχηση στους ευρωπαίους εταίρους, αν και πιστεύουμε ότι τα κριτήρια αυτά θα πρέπει να αναλυθούν περισσότερο. Οι πολυπολιτισμικές οργανώσεις πρακτικής άσκησης στην Αθήνα έχουν επίσης εξοικειωθεί με την ανταλλαγή ευρωπαίων φοιτητών. Το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας μπορεί να εξασφαλίσει στους φοιτητές των εταίρων κρατών της Ε.Ε. τοποθετήσεις για πρακτική άσκηση σε μη κυβερνητικές οργανώσεις προσφύγων, όπου συχνά η εργασία διεξάγεται στην ελληνική και αγγλική γλώσσα, ενώ όλο το προσωπικό ομιλεί αγγλικά. Κατ' αυτό τον τρόπο οι συγκεκριμένες κοινωνικές οργανώσεις γίνονται περισσότερο προσίπες στον ευρωπαϊκό πληθυσμό.

Σε αντίθεση με την Αθήνα, το Lancaster είναι μια κατεξοχήν μικρή, αγροτική πόλη με λευκό πληθυσμό, στη Βόρεια Αγγλία. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το Πανεπιστήμιο προσδίδει κάποιο

«κοσμοπολίτικο αέρα» στην πόλη. Εντούτοις, το Lancaster είναι τελικά περισσότερο γνωστό ως αγροτική μικρή πόλη, κοντά στην τουριστικά γνωστή περιοχή των Λιμνών (Lake District) παρά για την πολιτιστική της ζωή και ποικιλομορφία. Το προσωπικό του Πανεπιστημίου του Lancaster και οι φοιτητές χρησιμοποιούν νέους τύπους ηλεκτρονικής διασύνδεσης και νέες τεχνολογίες, επαυξάνοντας τις δυνατότητες για διεθνείς μετακινήσεις και επικοινωνίες. Παρόλα αυτά όμως στην εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία παρατηρείται μια ιδιαίτερη στασιμότητα στην αντίληψη για την πρακτική άσκηση και έλλειψη ευρύτητας όσον αφορά στην ευρωπαϊκή της διάσταση και θέση, ως αποτέλεσμα του προγράμματος εκσυγχρονισμού του Νέου Εργατικού κόμματος.

Πριν από την υπογραφή της διμερούς συμφωνίας με το Τ.Ε.Ι. Αθήνας το 2003, το Πανεπιστήμιο του Lancaster δεν είχε εμπλακεί προηγουμένως σε ευρωπαϊκές ανταλλαγές, ως μέρος της εκπαίδευσης στην κοινωνική εργασία. Το πρόγραμμα ανταλλαγής Erasmus ξεκίνησε μάλλον από την Αθήνα, παρά από το Lancaster. Εντούτοις, η ανταπόκριση των Άγγλων φοιτητών σ' αυτό το ευρωπαϊκό πρόγραμμα υπήρξε θετική. Το ενδιαφέρον των φοιτητών για διεθνείς ανταλλαγές ήταν αποκαλυπτικό: ορισμένοι νεότεροι προπτυχιακοί φοιτητές ενδιαφέρθηκαν να εργαστούν στο εξωτερικό σε διεθνή αναπτυξιακά προγράμματα. Επιπλέον, και οι προπτυχιακοί (BA) αλλά και οι μεταπτυχιακοί (MA) φοιτητές εξέφρασαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εργαστούν σε κοινωνικές οργανώσεις προσφύγων. Κάποιοι φοιτητές εξέφρασαν επιθυμίες για τις ευρωπαϊκές ανταλλαγές, επειδή αφ' ενός θα ήταν λιγότερο προετοιμασμένοι στη Βρετανία να προσληφθούν σε οργανώσεις αυξημένων απαιτήσεων και αφ' ετέρου δε γνώριζαν να μιλούν την ελληνική γλώσσα. Την ίδια επιθυμία εκφράζουν και οι έλληνες φοιτητές.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, οι απαιτήσεις πρακτικής άσκησης στην Αγγλία και την Ουαλία είναι ιδιαίτερα εξειδικευμένες και σταθμισμένες (standardized), απαιτώντας ομοιομορφία εφαρμογής σε εθνικό επίπεδο αξιολόγησης. Γι' αυτό το λόγο δύσκολα μεταφέρονται σε διεθνές επίπεδο τα κριτήρια αξιολόγησης πρακτικής άσκησης φοιτητών, όπως ισχύουν στην Αγγλία και Ουαλία: οι λεπτομέρειες των κριτηρίων που αφορούν στους βασικούς ρόλους των φοιτητών και τις εφαρμογές της πρακτικής άσκησης είναι κάπως δύσκολο να γίνουν αντιληπτές και να εφαρμοσθούν σε άλλη κουλτούρα, όπως άλλωστε συμβαίνει και με αρκετές άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Επιπλέον, συναντήσαμε κάποιες αντιδράσεις στις κοινωνικές οργανώσεις του Lancaster να δεχτούν φοιτητές του προγράμματος Erasmus, με το επιχείρημα ότι οι ευρωπαίοι φοιτητές δεν θα γίνονταν μελλοντικοί υπάλληλοί τους.

Ως συμπέρασμα, θα λέγαμε λοιπόν, ότι παρά τη γεωγραφική τοποθέτηση του Lancaster, οι Άγγλοι φοιτητές μοιράζονται από κοινού τις επιδιώξεις τους με τους Έλληνες φοιτητές για ευρωπαϊκές ανταλλαγές. Διαπιστώσαμε όμως συγχρόνως, ότι υπάρχουν περισσότερα εμπόδια για ανταλλαγές στο Πανεπιστήμιο του Lancaster από ότι στο Τ.Ε.Ι. Αθήνας, όσον αφορά στην οργάνωση της πρακτικής άσκησης. Οι παρακάτω βιογραφικές μελέτες φοιτητών διευκρινίζουν με λεπτομέρεια τον «κοσμοπολίτικο αέρα» και τη στάση των φοιτητών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα ανταλλαγών Erasmus, αλλά και τις δυσκολίες που συνυπάρχουν για τη διεκπεραίωσή του.

Οι φοιτητές. Τέσσερις βιογραφικές μελέτες

I. Joseph: «ο εκ προθέσεως νομάδας» (the purposeful nomad)

Ο Joseph συμμετείχε στο πρόγραμμα ανταλλαγών Erasmus το έτος 2005, ως φοιτητής του Πανεπιστημίου του Lancaster, στο Τμήμα Εφαρμοσμένων Κοινωνικών Επιστημών. Σκεφθήκαμε να τον χαρακτηρίσουμε ως «εκ προθέσεως νομάδα», χρησιμοποιώντας αφενός μεν τη μετα-

μοντέρνα έννοια του Bauman⁹ (1993) και αφετέρου την άποψη του Braidotti¹⁰ (1994: 28) για τον «αλληλοσυνδεόμενο νομαδισμό».

Ο Joseph γεννήθηκε στη Νιγηρία και έχει ένα ιστορικό μετανάστευσης. Εισήλθε στο Ηνωμένο Βασίλειο ως εργάτης μετανάστης και αρχικά εγκαταστάθηκε στο Λονδίνο, προτού ξεκινήσει τις σπουδές του στο Lancaster. Οι προσωπικές του εμπειρίες ζωής τον οδήγησαν να αποκτήσει μεγάλο ενδιαφέρον για εργασία με πληθυσμούς μεταναστών στο Λονδίνο. Αυτό το ενδιαφέρον, τον ώθησε να συμμετάσχει στο πρόγραμμα Erasmus και να τοποθετηθεί για πρακτική άσκηση σε μια οργάνωση προσφύγων στην Αθήνα. Επιπλέον, το προσωπικό του ιστορικό μετανάστευσης, του παρείχε το δυναμικό της «κινητικότητας»: τα αποθέματα και την ικανότητα να μετακινείται εύκολα από τόπο σε τόπο. Ήταν ικανός να αντιληφθεί νοτικά και να μεταφέρει στην πράξη τους στόχους της διαπολιτισμικής κοινωνικής εργασίας καθώς και τη συσχέτιση και την αλληλοσύνδεση θεμάτων που αφορούν στους πρόσφυγες στην Αθήνα με ό,τι ενδιέφερε την αντίστοιχη ομάδα χρηστών στο Λονδίνο.

Η περιγραφή του Joseph, ως «εκ προθέσεως νομάδα», όχι μόνο αναφέρεται στη σημαντική κινητικότητα και τις δεξιότητες δικτύωσής του, αλλά συγχρόνως παρέχει και το πλαίσιο σκέψης για τα προσωπικά του όρια, τα όρια των ιδεών του, της κουλτούρας του και των πολιτικών του δικαιωμάτων. Ο Joseph πραγματικά έδινε την εντύπωση ότι ποτέ δεν ήταν «εκτός» ή «εντός», είτε βρισκόταν στην Αθήνα είτε στο Lancaster ή στο Λονδίνο. Η προσωπική του ιστορία ζωής και δικτύωση παρέκαμπταν τα σύνορα ξεχωριστών «εθνών-κρατών». Αισθανόμενος «άπατρις» (μη ανήκοντας σε καμιά πατρίδα), με παράλληλη την αποδοχή της κουλτούρας του κοσμοπολίτικου Λονδίνου, λειτουργούσε συγχρόνως σα να βρισκόταν «εντός» οπουδήποτε, ενώ παράλληλα ήταν απεριόριστα επιδεκτικός απόρριψης, σαν να ήταν «εκτός».

Ο Joseph είναι, όπως ο Braidotti (1994) περιγράφει, ο «νομάδας», του οποίου οι ιδέες και έννοιες ή ο «νοντικός του χάρτης» δε χαρτογραφούνται απόλυτα εντός εθνικών συνόρων. Δεν έχει συγκεκριμένο σημείο αναφοράς σε σχέση με το χώρο ή τον πολιτισμό, είναι το σύγχρονο υβρίδιο, του οποίου το βλέμμα και οι «φακοί επαφής», μέσω των οποίων βλέπει και αντιλαμβάνεται τον κόσμο, αρνούνται τις παραδοσιακές κατηγοριοποιήσεις του Άγγλου ή του Νιγηριανού ή οποιουδήποτε άλλου. Όπως ο Braidotti (1994) αναφέρει, έχει πολλαπλούς και περίπλοκους τρόπους σκέψης, που προέρχονται από την πολύπλοκη ρευστότητα της ζωής του και των πολιτισμικών, εθνικών και διεθνών εμπειριών του.

Όταν ήρθε στην Αθήνα ο Joseph προσαρμόστηκε γρήγορα στις αλλαγές των συνθηκών διαβίωσης και στις απαιτήσεις της πρακτικής του άσκησης. Ήταν ικανός να διατυπώνει συγκρίσεις μεταξύ των αστικών δικαιωμάτων των αιτούντων άσυλο/ προσφύγων στη Αθήνα και στο Λονδίνο, καταλήγοντας να γίνει ένας εθνογράφος της προηγούμενης δικής του αγγλικής πρακτικής. Ήταν ικανός να σκέπτεται κριτικά και να συγκρίνει τη δική του προνομιούχα θέση, ως «διεθνή καταναλωτή» ανώτατης εκπαίδευσης, με αυτή των παγκόσμιων προσφύγων. Ήταν επίσης ικανός να φανταστεί μια δομή ή ένα πλαίσιο για διεθνικά αστικά δικαιώματα, βασισμένος στις ομοιότητες των αναγκών και των απαιτήσεων των χρηστών των υπηρεσιών του. Ο Joseph εντούτοις, ήταν δυσαρεστημένος με το αγγλικό γραφειοκρατικό σύστημα αξιολόγησης, ενώ παράλληλα εί-

9. Βλέπε την εργασία του Bauman (1993), *Postmodern Ethics*, εκδ. Routledge (London) για περισσότερες λεπτομέρειες.

10. Βλέπε Braidotti (1994), *Nomadic Subjects*, εκδ. Columbia University Press (New York) για περισσότερες λεπτομέρειες.

χε κάποιες ανησυχίες σχετικά με την ικανότητα της ελληνικής κοινωνικής οργάνωσης να διεξάγει μια αξιολόγηση της εργασίας του σύμφωνα με τις αγγλικές προδιαγραφές. Ενώ μπορούσε να διατηρήσει εύκολη επαφή με την υπεύθυνη καθηγήτριά του στο Lancaster μέσω e-mail, αγωνιζόταν να μεταδώσει τις απαιτήσεις για αξιολόγηση στον υπεύθυνο/η πρακτικής άσκησης στην Αθήνα. Κάποιες εντάσεις δημιουργήθηκαν στην ελληνική Οργάνωση, που ήταν ήδη επιβαρυνμένη με υπερβολικό φόρτο εργασίας, εξαιτίας των απαιτητικών γραφειοκρατικών διαδικασιών αξιολόγησης του φοιτητή, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του Πανεπιστημίου του Lancaster.

II. Caroline: «η δι-εθνική ακαδημαϊκός» (the bi-national academic)

Η Caroline, φοιτήτρια του Τ.Ε.Ι. Αθήνας, συμμετείχε στο Πρόγραμμα κινητικότητας φοιτητών με το Πανεπιστήμιο του Lancaster, το 2005. Η μητέρα της Caroline ήταν Αγγλίδα, ενώ ο πατέρας της ήταν Έλληνας: είχε ληξιπρόθεσμη υπηκοότητα (είχε διαβατήριο με ανανέωση υπηκοότητας). Η Caroline είχε μείνει για πολύ καιρό στη Βρετανία θεωρώντας τον εαυτό της ως αγγλο-ελληνικό υβρίδιο, μιλούσε με ευχέρεια και τις δύο γλώσσες και φαινόταν ότι ανήκε και στις δύο κουλτούρες. Αισθανόταν οικεία σε οποιαδήποτε πόλη, πίνοντας καφέ με την ίδια άνεση στο Manchester –μεγαλούπολη κοντά στο Lancaster- ή την Αθήνα: η αυξανόμενη ομοιομορφία των μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων, διαδικασία την οποία ο Ritzer (1992) ονόμασε «Μακτοναλοποίηση»¹¹ έχει σίγουρα συμβάλει σ' αυτή τη στάση των νέων ανθρώπων. Ακόμη και στο Lancaster η Caroline μπορούσε να αγοράζει ελληνικά τρόφιμα στο σούπερ μάρκετ, αλλά και τις αγαπημένες της πολυεθνικές μάρκες σε ρούχα (Miss Sixty and Diesel). Η ταυτότητα λοιπόν της Caroline, η οποία προήλθε από μικτό γάμο, μπορεί να θεωρηθεί παράλληλη με τον πολυποίκιλο διασταυρούμενο κόσμο της ευρωπαϊκής ομοιογένειας – η παγκοσμιότητα των «καφέ», οι πολυεθνικές αλυσίδες αυτοεξυπηρέτησης (fast food) και καταστημάτων μόδας, τα επώνυμα ρούχα κλπ.

Η Caroline επεδίωξε να πραγματοποιήσει μέρος της πρακτικής της άσκησης στο Πανεπιστήμιο του Lancaster με την ελπίδα να χρησιμοποιήσει αυτή την εμπειρία της ακαδημαϊκά, για τυχόν μελλοντική εγγραφή της σε μεταπτυχιακό ερευνητικό πρόγραμμα στη Βρετανία. Το πρόγραμμα ανταλλαγών του Erasmus της έδωσε όχι μόνο νέες εμπειρίες στην κοινωνική εργασία, αλλά και νέες ευκαιρίες δικτύωσής της: άρχισε να αναπτύσσει διεθνές δίκτυο γνωριμιών από το Πανεπιστήμιο. Κατά την παραμονή της στο Lancaster διοργάνωσε ένα πάρτι γενεθλίων, στο οποίο προσκάλεσε συμφοιτητές και συναδέλφους της, διαφόρων εθνικοτήτων, δημιουργώντας έτσι νέες μικτές επικοινωνίες, σ' ένα πλαίσιο ήδη μετα-εθνικό και μετα-επαγγελματικό¹².

Υπήρξε κάποια αντίσταση από τις κοινωνικές οργάνώσεις στο Lancaster να δεχθούν την Caroline για τρίμηνη πρακτική άσκηση, παρά την επιθυμία της να επιστρέψει στην Αγγλία και να εργαστεί ως κοινωνική λειτουργός, ενώ παράλληλα θα φοιτούσε σε μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Lancaster. Τελικά, μια τοπική κρατική οργάνωση τη δέχτηκε. Η άνεση με την οποία η Caroline μιλούσε την αγγλική γλώσσα και η γρήγορη προσαρμογή της, που εξέπληξε τους συναδέλφους της, τη βοήθησε να ανταποκριθεί γρήγορα στις απαιτήσεις της οργάνωσης. Παράλληλα, παρακολουθούσε μαθήματα αγγλικής γλώσσας, κυρίως για να εξοικειωθεί με την τοπική διάλεκτο της περιοχής του Lancashire, μαθαίνοντας γρήγορα τους ιδιωτισμούς της. Για την τελική αξιολόγησή της, η υπεύθυνη της Οργάνωσης στο Lancaster βρή-

11. "Macdonalization": από την αμερικάνικη, πολυεθνική εταιρία των εστιατορίων αυτοεξυπηρέτησης "Macdonalds".

12. μετα-εθνικό και μετα-επαγγελματικό: πέρα από εθνικά και επαγγελματικά όρια.

κε εύκολα και προσιτά τα κριτήρια αξιολόγησης φοιτητών, όπως αναγράφονται στο Βιβλίο Πρακτικής Άσκησης του Τ.Ε.Ι. Αθήνας.

III Κωνσταντίνος: «ο διεθνής πελάτης» (*the international customer*)

Ο Κωνσταντίνος συμμετείχε στο πρόγραμμα ανταλλαγών Erasmus, ως φοιτητής του Πανεπιστημίου του Lancaster. Ο Κωνσταντίνος είναι Έλληνας, μεταπτυχιακός φοιτητής, ο οποίος είχε έρθει από την Αθήνα το 2004 για ένα διετές πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών (ΜΑ). Με αυτή την ιδιότητα μπορούσε να επιστρέψει στην Ελλάδα και να πραγματοποιήσει στο δεύτερο χρόνο, την απαιτούμενη πρακτική του άσκηση.

Το Πανεπιστήμιο του Lancaster είναι δημοφιλές σε πολλούς Έλληνες φοιτητές. Εφόσον στην Ελλάδα δεν υπάρχει μεταπτυχιακό πρόγραμμα στην Κοινωνική Εργασία, ο Κωνσταντίνος ως προπτυχιακός απόφοιτος αποφάσισε ήδη το 2004 να φοιτήσει σε Βρετανικό Πανεπιστήμιο μεταπτυχιακού επιπέδου. Ο Κωνσταντίνος πολύ καλός φοιτητής ήδη από την Αθήνα, μιλούσε με άνεση την αγγλική γλώσσα, ήταν άτομο κοινωνικό, με εμπιστοσύνη στον εαυτό του. Έχοντας μεγαλώσει στο κοσμοπολίτικο περιβάλλον της Αθήνας (μια πόλη τεσσάρων περίπου εκατομμυρίων κατοίκων, μεταξύ των οποίων και περίπου πέντε χιλιάδων αλλοδαπών), ο Κωνσταντίνος γνώριζε καλά τη συνύπαρξη ατόμων από διάφορες εθνικότητες. Επιπλέον, ενώ βρισκόταν στην Αγγλία δεν αισθανόταν πολύ μακριά από την πατρίδα του - όπως πολλοί Έλληνες φοιτητές - λόγω της εύκολης και γρήγορης πρόσβασής του στην Ελλάδα μέσω του Internet και του κινητού του τηλεφώνου. Ήταν καλά δικτυωμένος με τις παγκοσμιοποιημένες υποδομές. Για τον Κωνσταντίνο η «κοινότητα», με την έννοια της δικτύωσης με σημαντικούς άλλους, δεν περιοριζόταν σε όσους ήταν μόνο παρόντες «ως πρόσωπα», αλλά και σε εκείνους που αισθανόταν ότι συνυπήρχαν μέσω της ηλεκτρονικής επικοινωνίας. Η κοινότητά του δεν ήταν οριοθετημένη με γεωγραφικά σύνορα, αλλά μάλλον οι υλικές και εικονικές συνδέσεις και επικοινωνίες υπερέβαιναν τα εθνικά σύνορα. Όπως αναφέρει ο Urry (2001) στα προηγούμενα χρόνια έγινε σημαντική σύμπτυξη «χρόνου-διαστήματος», καθώς οι άνθρωποι σε όλο τον πλανήτη έρχονται όλο και πιο κοντά με διάφορα τεχνολογικά συστήματα. Ο Κωνσταντίνος είχε επίσης μια θεωρητική προπαιδεία σε ακαδημαϊκή αγγλική γλώσσα πριν την άφιξή του στην Αγγλία, από αμερικανική και βρετανική βιβλιογραφία στην κοινωνική εργασία.

Η επιστροφή του Κωνσταντίνου στην Αθήνα για τη δεύτερη τοποθέτησή του σε Οργάνωση για πρακτική άσκηση, στα πλαίσια των προϋποθέσεων του μεταπτυχιακού προγράμματος του Πανεπιστημίου του Lancaster, ήταν ουσιαστικά επιστροφή στην πατρίδα. Όμως μαζί με τον Joseph, έπρεπε να καλύψει τις προϋποθέσεις και απαιτήσεις του Πανεπιστημίου. Απέφερε ότι αν και είχε επιστρέψει στην Αθήνα, η «ηγεμονική» κατά κάποιο τρόπο παρουσία των απαιτήσεων αξιολόγησης της αγγλικής πρακτικής άσκησης, τον έκαναν να αισθάνεται ορισμένες φορές σα να ήταν τοποθετημένος σε αγγλική οργάνωση στην Αθήνα. Ο Κωνσταντίνος είχε εκφράσει την επιφύλαξή του για τη συνεχιζόμενη ανταλλαγή φοιτητών μεταξύ Αθήνας και Lancaster, εξαιτίας της δυσκολίας που είχε η ελληνική Οργάνωση να «συμμορφωθεί» με τα αγγλικά κριτήρια αξιολόγησης. Για τους ίδιους λόγους ήταν επίσης επιφυλακτικός στην τοποθέτηση Άγγλων φοιτητών σε κοινωνικές οργανώσεις στην Αθήνα.

IV. Ελένη: «Η αρχέτυπη τουρίστρια» (*the archetypal tourist*)

Η Ελένη ήταν Ελληνίδα φοιτήτρια από το Τ.Ε.Ι. Αθήνας, η οποία συμμετείχε στο πρόγραμμα

ανταλλαγών Erasmus το 2006. Η Ελένη, η νεότερη φοιτήτρια του προγράμματος, ανήκε σε μια γενιά νέων ανθρώπων στην Αθήνα, για τους οποίους τα διεθνή ταξίδια είναι όλο και περισσότερο επιθυμητά και προσιτά. Περιγράψαμε την Ελένη ως «αρχέτυπη τουρίστρια», καθώς τα κίνητρό της για συμμετοχή στο πρόγραμμα Erasmus προέρχονταν κυρίως από μια περιέργεια για εξερεύνηση νέων τόπων και από την επιθυμία της να γνωρίσει την ευχαρίστηση και τα ενδιαφέροντα του τουρισμού. Ο τουρισμός είναι η πιο γρήγορα αναπτυσσόμενη και μεγαλύτερη διεθνής βιομηχανία. Οι τουρίστες κινούνται σε διεθνείς χώρους σε αναζήτηση ευχαρίστησης και νέων ενδιαφερόντων. Ο Schivelbusch περιέγραψε τον κόσμο σαν ένα «μεγάλο πολυκατάστημα», με τους τουρίστες να δοκιμάζουν και να γεύονται τις νοστιμιές των πολλών τμημάτων του (1986). Τώρα είναι πλέον συνηθισμένο για ένα μεγάλο ποσοστό πληθυσμού να κάνουν τις διακοπές τους στο «εξωτερικό». Καθώς τα αεροδρόμια αυξάνονται για να καταλάβουν όλο και περισσότερο χώρο για τη διευκόλυνση αυτής της μεγάλης ομάδας καταναλωτών, οι τουρίστες, στους οποίους περιλαμβάνονται και φοιτητές, όπως η Ελένη, αποδέχονται με ευχαρίστηση τις δυνατότητες που προσφέρει η διεθνής επέκταση των αεροπορικών συγκοινωνιών. Η Ελένη, όπως οι προηγούμενοι φοιτητές που συμμετείχαν στο πρόγραμμα Erasmus, έκανε μια εύκολη προσαρμογή από την Αθήνα στο Lancaster. Προτού έρθει στο Lancaster μπόρεσε επίσης να συμμετάσχει στον «εικονικό τουρισμό», εξερευνώντας την εικονική πραγματικότητα της Βορειο-Δυτικής Αγγλίας, το Πανεπιστήμιο του Lancaster και την Περιοχή των Λιμνών (Lake-District). Τα τουριστικά γραφεία συχνά δίνουν την ευκαιρία στους φοιτητές για «εικονικά ταξίδια» μέσω του διαδικτύου, προετοιμάζοντάς τους για γνωριμία με τοπία και σκηνές από τις χώρες ανταλλαγής, πριν από την πραγματική παρουσία στη χώρα προορισμού. Επιπλέον, η Ελένη φτάνοντας στο αεροδρόμιο του Manchester αναγνώρισε τις γνωστές διεθνείς αεροπορικές εταιρίες, όπως τη “Virgin Airways” ή την “Easyjet”, τα αυτόματα μηχανήματα για συνάλλαγμα, αναψυκτικά ή καπουτσίνο.

Η Ελένη έφτασε στο Πανεπιστήμιο του Lancaster τη χρονιά που έγιναν δεκτοί για φοίτηση πάρα πολλοί Άγγλοι φοιτητές. Ενώ αυτή η αύξηση των φοιτητών ήταν ιδιαίτερα ευχάριστη για το Πανεπιστήμιο, ο μεγάλος αριθμός φοιτητών είχε ως αποτέλεσμα υπερβολική πίεση στην Επιτροπή Πρακτικής Άσκησης να βρει και να τοποθετήσει τους φοιτητές σε οργανώσεις. Γι’ αυτό το λόγο, η άφιξη της Ελένης αντιμετωπίστηκε αρχικά ως μια επιπλέον απαίτηση για το Τμήμα. Εκτός των άλλων, επειδή κατά το αγγλικό σύστημα θα πρέπει να υπάρχει αμοιβαιότητα στις τοποθετήσεις φοιτητών, η ανατροφοδότηση από τους δύο φοιτητές του Πανεπιστημίου του Lancaster, που τοποθετήθηκαν στην Αθήνα τον προηγούμενο χρόνο, είχε δημιουργήσει αρκετές ανησυχίες στο προσωπικό του Τμήματος για τη δυνατότητα μελλοντικής ανταπόκρισης στα κριτήρια αξιολόγησης, από Οργανώσεις στην Αθήνα. Είχε ληφθεί απόφαση να γίνει δεκτός νέος φοιτητής από το Τ.Ε.Ι. Αθήνας, αλλά να ανασταλεί προσωρινά η κινητικότητα Άγγλων φοιτητών προς την Αθήνα. Το όλο θέμα παρέμεινε σε εκκρεμότητα για περαιτέρω ανάλυση, μέχρι να διασφαλιστούν οι προϋποθέσεις για την αξιολόγηση των Άγγλων φοιτητών σε κοινωνικές οργανώσεις του εξωτερικού. Εντούτοις, η απόφαση για αναστολή της κινητικότητας φοιτητών από την πλευρά του Πανεπιστημίου του Lancaster, οδήγησε σε περαιτέρω επιπλοκές χρηματοδότησης. Στην Αγγλία όλες οι τοποθετήσεις φοιτητών πρέπει να πληρώνονται από τα Πανεπιστήμια, τα οποία εν συνεχεία διεκδικούν αυτά τα δίδακτρα από το Γενικό Συμβούλιο Κοινωνικής Φροντίδας (Γ.Σ.Κ.Φ.). Εντούτοις, για τους μετακινούμενους φοιτητές, το Πανεπιστήμιο μπορεί να διεκδικήσει δίδακτρα, μόνο αν στείλει φοιτητή σε Ευρωπαϊκή χώρα τον ίδιο χρόνο. Παρά την προσπάθεια συμβιβασμού με το Γ.Σ.Φ.Κ., δεν υπήρξε ανταπόκριση και ευελιξία. Η Ελένη τοποθετήθηκε σε εθε-

λοντική οργάνωση Υποστήριξης της Οικογένειας. Γνωρίζοντας πολύ καλά την αγγλική γλώσσα και σε συνδυασμό με την αυτοπεποίθηση και τις άριστες διαπροσωπικές της δεξιότητες, η τοποθέτηση της Ελένης ήταν εξαιρετικά επιτυχής και για την οργάνωση, αλλά και για την ίδια. Εντούτοις αυτή η τοποθέτηση επισκιάστηκε από τα απαιτούμενα από την Οργάνωση δίδακτρα, δημιουργώντας μια περαιτέρω δυσκολία σε μια πρωτοβουλία στο πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Σχολιασμός και συμπεράσματα

Πολλά είναι τα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν από την εμπειρία συνεργασίας με τους φοιτητές μας και από τη συμμετοχή μας στη διμερή συμφωνία ανταλλαγών Erasmus μεταξύ του Πανεπιστημίου του Lancaster και του Τ.Ε.Ι. Αθήνας. Καταρχάς, φαίνεται ότι οι αντιδράσεις των συμμετεχόντων φοιτητών, αλλά και πολλών άλλων φοιτητών, στο πρόγραμμα ανταλλαγών Erasmus, από την Αθήνα και το Lancaster, είναι πολύ θετικές: και στις δύο χώρες εμφανής είναι η επιθυμία των φοιτητών να αποδεχτούν τις μετακινήσεις και τα ταξίδια και ενδιαφέρονται για νέες εμπειρίες και πιθανότητες για εξεύρεση εργασίας, που υπερβαίνουν τα σύνορα του έθνους-κράτους. Θα πρέπει όμως να αναφερθεί ότι αυτοί οι τέσσερις φοιτητές δεν αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα του συνόλου των φοιτητών μας. Για παράδειγμα, στο ΤΕΙ Αθήνας, περιορισμένο ποσοστό φοιτητών μπορεί να ανταποκριθεί στην πρόκληση ανταλλαγών με το πρόγραμμα Erasmus, αν και πολλοί περισσότεροι θα το ήθελαν. Τα περιορισμένα οικονομικά τους μέσα, η ανάγκη για εργασία παράλληλα με τις σπουδές, καθώς και οι ελπίδες για πιθανή πρόσληψή τους από τον εργοδότη της οργάνωσης όπου ασκούνται είναι μερικοί από τους παράγοντες που αναστέλλουν την κινητικότητα. Σε σχέση όμως με τους τέσσερις φοιτητές που συμμετείχαν στη μελέτη μας, παρόλο που είχαν τη δική τους εμπειρία και βιογραφία ζωής, η ανάλυση έδειξε ότι όλοι μοιράζονται από κοινού μια «κοσμοπολίτικη» άποψη ζωής και επιθυμία για συμμετοχή στις παγκοσμιοποιημένες «υποδομές» και «ροές». Πιστεύουμε ότι οι φοιτητές μας είναι ήδη συνδεδεμένοι με τις παγκοσμιοποιημένες «υποδομές», οι οποίες τους καθιστούν ικανούς να συμμετέχουν στις σύγχρονες «ροές» πραγματικών και εικονικών ανταλλαγών ευρωπαϊκού χώρου, συζητήσεων και γνώσεων. Φάνηκε εύκολη και για τους τέσσερις φοιτητές η μετάβαση από την Αθήνα στο Lancaster και αντίστροφα. Η διασταύρωση αγγλικής και ελληνικής κουλτούρας, όσον αφορά στα καταναλωτικά αγαθά, την τροφή, τα πολιτισμικά προϊόντα, τα αντικείμενα τέχνης, τα μέσα μεταφοράς και επικοινωνίας, είχαν ως αποτέλεσμα αυτοί οι φοιτητές να αισθανθούν αρκετά γρήγορα «σαν το σπίτι τους» στη χώρα υποδοχής. Τα ανωτέρω συμφωνούν με την άποψη του Bourdieu (1991): «συναίσθημα για το παιχνίδι» ή “feel for the game”, σύμφωνα με την οποία οι γνωστές παγκοσμιοποιημένες μάρκες εμπορίου και οι κινητές όψεις του πολιτισμού παρέχουν εξοικείωση για ευκολότερη αποδοχή και προσαρμογή στη χώρα υποδοχής.

Παρά τις σημαντικές αλλαγές στην εκπαίδευση της κοινωνικής εργασίας στην Αγγλία και Ουαλία από το 2003, πιστεύουμε ότι τα έντυπα αξιολόγησης και οι απαιτήσεις της αγγλικής πρακτικής άσκησης, υπήρξαν εμπόδια για την ανταλλαγή φοιτητών. Διατυπώθηκε ευρεία κριτική για την άκαμπτη και τυποποιημένη προσέγγιση στην αξιολόγηση της πρακτικής άσκησης στη Βρετανία, που απαιτεί τον τεμαχισμό της πρακτικής σε πολλαπλούς δείκτες αποτελεσματικότητας. Εντούτοις, εκτός από τον Lymbery κ.α. (2000), έχουν γίνει περιορισμένες μελέτες για την οργάνωση της αξιολόγησης της πρακτικής άσκησης, σε σχέση με τις δυνατότητες εφαρμογής της

σε διεθνές επίπεδο. Συγκριτικά μεταξύ των αγγλικών και των ελληνικών απαιτήσεων για την πρακτική άσκηση και τα εργαλεία αξιολόγησής της, πιστεύουμε ότι ενώ το ελληνικό σύστημα αξιολόγησης φαίνεται να είναι περισσότερο ευέλικτο και να γίνεται κατανοητό σε ευρωπαϊκό ακροατήριο, το αγγλικό σύστημα χαρακτηρίζεται από τη νομιμότητα σύμπλευσής του με τα δύσχροστα και λεπτομερειακά συστήματα των κυβερνήσεων του Νεο-εργατικού κόμματος. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι η τωρινή οργάνωση της πρακτικής άσκησης στην Αγγλία και την Ουαλία, επιβάλλει μια *στασιμότητα* στις ευκαιρίες που θα μπορούσε να προσφέρει, παρά τις όποιες άλλες δυνατότητες για παγκοσμιοποιημένες «υποδομές» και «ροές». Η αγγλική πρακτική άσκηση εξακολουθεί να παρεμποδίζεται από κριτήρια μέτρησης της αποτελεσματικότητας της εργασίας, τα οποία μεταφράζονται σε μια «γλώσσα» πρακτικής, που δεν είναι εύκολα προσίτη σε Ευρωπαίους συναδέλφους.

Στο τρέχον έτος εορτασμού της επετείου του προγράμματος Erasmus, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι σε πολλούς ακαδημαϊκούς κλάδους, οι ανταλλαγές είναι πραγματοποιήσιμες και αποδεκτές.

Σε σχέση όμως με την κοινωνική εργασία, όπως αναφέραμε στην εισαγωγή, η πρακτική άσκηση στην Αγγλία και την Ουαλία παραμένει εξαιρετικά «απομονωμένη». Θα προτείναμε μια ευρύτερη πολιτισμική αλλαγή, μαζί με άλλες παραμέτρους, που θα υποβοηθούσε τους φοιτητές κοινωνικής εργασίας να συμμετέχουν αποτελεσματικά στο πρόγραμμα Erasmus. Οι απαιτήσεις αξιολόγησης για την αγγλική πρακτική χρειάζεται να εναρμονιστούν με ανάλογα αξιολογικά σχήματα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Το Γενικό Συμβούλιο Κοινωνικής Φροντίδας θα πρέπει με ευρύτητα και ευελιξία να αποφασίζει για τη χρηματοδότηση των κοινωνικών οργανώσεων, ενώ οι οργανώσεις με τη σειρά τους χρειάζεται να είναι περισσότερο ανοιχτές στις ευκαιρίες και τη μάθηση που προσφέρουν σε Ευρωπαίους φοιτητές.

Στα πλαίσια μιας σημαντικής αλλαγής της κοινωνικής τάξης, στην οποία η παγκοσμιοποίηση δεν προσφέρει μόνο νέες ευκαιρίες, αλλά δημιουργεί και νέα προβλήματα, όπως ήδη αναφέρθηκαν, είναι σημαντικό να διερευνηθούν οι δυνατότητες για διεύρυνση του ορίζοντα της πρακτικής άσκησης (Hill, 2001, Burgess & Taylor, 2005). Υπάρχει κίνδυνος ο αγγλικός μεθοδολογικός εθνικισμός να απομονώσει την πρακτική άσκηση, παρόλες τις παγκοσμιοποιημένες «υποδομές» και «ροές», που περιλαμβάνουν τις προτεραιότητες, το όραμα, τις ευκαιρίες και τα συστήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Προγράμματος ανταλλαγής Erasmus. Η αξιολόγηση της αγγλικής πρακτικής άσκησης χρειάζεται να εναρμονιστεί με τις αξιολογήσεις των χωρών της Ε.Ε. Τελικά συμπεραίνουμε, βασιζόμενες στις απόψεις του Urry (2000:139), αλλά και στη δική μας γνώμη και εμπειρία, ότι η Αγγλική πρακτική άσκηση εξακολουθεί να είναι «υπερβολικά συνδεδεμένη με τον τόπο», «καθηλωμένη και αμετάβλητη» και «αναλλοίωτη στο χρόνο».

Μετάφραση: Μ. Δημοπούλου-Λαγωνίκα

Βιβλιογραφία

- Barnes, J. (2002) *Focus on the Future. Key Messages from Focus Groups about the Future of Social Work Training*, Department of Health, London.
- Bauman, Z (1993) *Postmodern Ethics*. London, Routledge
- Beck, U (2002) The cosmopolitan society and its enemies. *Theory Culture and Society*, vol. 19 pp17- 44

- Beck, U and Sznaider, N (2006) Unpacking cosmopolitanism for the social sciences: a research agenda. *The British Journal of Sociology*, vol. 57 (1) pp 1-23
- Bourdieu, P (1991) *Language and Symbolic Power*, Cambridge Polity Press
- Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission, convened in Copenhagen on 29 and 30 November 2002, on enhanced European cooperation in vocational education and training 'The Copenhagen Declaration'
- Bradley and Harris (2003) Social Work in Europe: An Erasmus Initiative. *Social Work Education*, vol. 12, (3) pp 51- 66
- Braidotti, R (1994) *Nomadic Subjects*. New York: Columbia University Press
- Burgess, H and Taylor, I (2005) (eds) *Effective Teaching and Learning in Social Policy and Social Work*. RoutledgeFalmer, London.
- Campanini, A, Frost, E (editors) (2004), *European Social Work: Commonalities and Differences*, EUSW, Carocci ed, Roma
- Delanty. G. and Rumford, c. (2005) *Rethinking Europe. Social Theory and the Implications of Europeanisation*. London, New York: Routledge.
- Department of Health (2002a) *Requirements for Social Work Training*, Department of Health, London.
- Dominelli, L. (2006) Social Work Education under Globalisation: Trends and Developments in the United Kingdom. *Portularia: Revista de Trabajo Social*, 5 (1) pp. 59-75
- Garrett (2004). Have you seen my Assessment Schedule? Proceduralisation, Constraint and Control in Social Work with Children and Families' in M. Dent, J. Chandler and J. Barry (eds.) *New Public Management: Dilemmas for Public Sector Managers and Professionals*, London, Avebury.
- GSCC (2002) *Codes of Practice for Social Care Workers and Employers*, General Social Care Council, London.
- Healy, L. (2001) *International Social Work: Professional Action in an Interdependent World*, New York and Oxford, Oxford University Press.
- Hil, R (2001) 'Globalisation', governance and social work: some implications for theory and practice, *Australian Social Work*, 54 (4) p.63-77
- Hokenstad and Midgley (1997) (Eds) *Issues in International Social Work: Global Challenges for a New Century*, NASW Press, Washington, D.C.
- IASSW (2001) *International Definition of Social Work*, International Association of Schools of Social Work and the International Federation of Social Workers, Copenhagen.
- King, A. (2005) Towards a Transnational Europe: The Case of the Armed Forces'. *European Journal of Social Theory* 8 pp321-40.
- Κωνσταντοπούλου, Χρ. – Μ. Μαράτου-Αλιμπράντη, Δ.Γερμανός, Θ.Οικονόμου (επιμέλεια) (2000). «Εμείς» και «οι Άλλοι». Αναφορά στις Τάσεις και τα Σύμβολα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα
- Labonté-Roset Ch. (2006) The European Higher Education Area and Research-oriented Social Work Education, *European Journal of Social Work*, Vol.8, No 3, September 2005, Routledge
- Lymbery, M. Charles, M. Christopherson, J. and Eadie, T. (2000) The control of British Social Work Education: European Comparisons. *European Journal of Social Work*, Vol 3 (3) pp 269-282.
- Lyons, K (2006) Globalization and Social Work: International and Local Implications, *British Journal of Social Work*, 36 (3) p365-380.

- Lyons, K., Manion, K., Carlsen, M. (2006) *International Perspectives of Social Work: Global conditions and local practice*. Palmgrave (McMillan).
- Macdonald, K. & Grieco, M. (2007) Accessibility, Mobility and Connectivity: The Changing Frontiers of Everyday Routine. *Mobilities*, Vol. 2. No 1-14 doi: 10.1080/17450100601106153 March 2007
- Penna, S (2005). The Children Act 2004: Child Protection and Social Surveillance, *The Journal of Social Welfare and Family Law*, 27 (2): 143-157.
- Preston-Shoot M. (2004). Responding by degrees: surveying the education and training landscape. *Social Work Education*. (2004) 23(6), 667-692
- QAA (2000). *Subject Benchmark Statements: Social Policy and Administration and Social Work*, The Quality Assurance Agency for Higher Education, Gloucester.
- Ritzer, G. (1998). *The McDonaldization Thesis*. London: Sage
- Rotabi, K. S. Gammonley, D. Gamble, D. N. Weil, M. O. (2007). Integrating Globalization into the Social Work Curriculum. *Journal of Sociology & Social Welfare* 34 (2) p165-185
- Schivelbusch, W. (1986.) *The Railway Journey. Trains and Travel in the Nineteenth Century*. Oxford Blackwell.
- Smith, D. (2004) *Social Work and Evidence-Based Practice*. Jessica Kingsley Publishers, London.
- Stepney, P. (2000) Implications for social work in the new millenium' in *Social Work Models, Methods and Theories*, eds P, Stepney and D. Ford, Russell House, New York
- The Europe Unit (2007) *Recognition of Qualifications* <http://www.europeunit.ac.uk/qualifications/index.cfm> [accessed 18/6/07]
- Τσιάκαλος Γ. (1999) *Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Εκπαιδευτική πολιτική στην Ευρώπη*. Εταιρεία Πολιτικού Προβληματισμού «Νίκος Πουλαντζάς» και Συμβούλιο της Ευρώπης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Urry, J (1998) *Locating HE in the Global Landscape*. Departmental online paper, Department of Sociology, Lancaster.
- Urry, J. (2001) *Globalising the Tourist Gaze*. Departmental online paper, Department of Sociology, Lancaster.
- Urry, J. (2000). *Sociology Beyond Societies: mobilities for the twenty-first century*. Routledge, London.
- Utting, W. & Department of Health, Welsh Office (1997). *People like us- the Report of the Review of Safeguards for Children Living away from Home*. The Stationery Office, London.

European Union Legislation

- Council Directive 89/48/EEC of 21 December 1988 on a general system for the recognition of higher-education diplomas awarded on completion of professional education and training of at least three years' duration
- Council Directive 92/51/EEC of 18 June 1992 on a second general system for the recognition of professional education and training to supplement Directive 89/48/EEC
- Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications, which repeals Directives 77/452/EEC, 77/453/EEC, 78/686/EEC, 78/687/EEC, 78/1026/EEC, 78/1027/EEC, 80/154/EEC, 80/155/EEC, 85/384/EEC, 85/432/EEC, 85/433/EEC, 89/48/EEC, 92/51/EEC, 93/16/EEC and 1999/4.